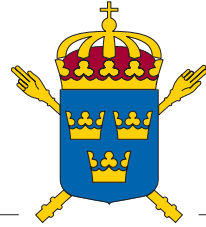

Rikspolisstyrelsen

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

**Granskning av polisens och åklagarmyndighetens
åtgärder i samband med utredningen av mordet på
Pernilla Hellgren**

Stockholm den 4 februari 2010

Förord

I juli 2009 har Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen beslutat att genomföra en gemensam granskning av de åtgärder som vidtogs i samband med utredningen av mordet på Pernilla Hellgren i Falun i juni 2000.

Syftet med denna granskning har varit att undersöka om ärendet handlagts i enlighet med de rutiner som gäller för brott av den här svårhetsgraden. Vidare att undersöka om de åtgärder som vidtogs i samband med spaningsarbetet var tillräckliga och väl avvägda med hänsyn till brottets art.

Uppdraget att leda granskningen har varit delat mellan professor Leif GW Persson vid Rikspolisstyrelsen och vice överåklagaren Mikael Björk vid Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Göteborg. Detta arbete har vi genomfört gemensamt och i samråd men rent praktiskt har Persson burit huvudansvaret för de polisiära delarna medan Björk haft motsvarande ansvar för åklagarmyndighetens insatser.

För att genomföra uppdraget har vi haft hjälp av en arbetsgrupp bestående av fyra experter på utredning av dödligt våld med okänd gärningsman (så kallade spaningsmord), nämligen kriminalinspektören Eiler Augustsson, polismyndigheten i Stockholm, kriminologen och analytikern Toni Demitz-Helin, polismyndigheten i Stockholm (som också fungerat som utredningens sekreterare), kriminalkommisarien Kristoffer Mueller, Rikskriminalpolisen, samt kriminalkommisarien Bertil Salin, polismyndigheten i Stockholm.

Vi överlämnar härmed det gemensamma resultatet av den granskning och de förslag till åtgärder som vi och våra experter kommit fram till.

Stockholm den 1 februari 2010

Leif GW Persson

Professor

Rikspolisstyrelsen

Mikael Björk

Vice överåklagare

Åklagarmyndigheten

Innehållsförteckning

I	BAKGRUND	4
II	ALLMÄNT OM UPPKLARINGEN AV DÖDLIGT VÅLD OCH S.K. SPANINGSMORD	5
III	GRANSKNINGENS SYFTE	6
III.1	DIREKTIV	6
III.2	AVGRÄNSNING	7
IV	MATERIAL OCH METOD VID GRANSKNINGEN	7
V	RESULTAT	8
V.1	UTREDNINGENS INLEDNINGSSKEDE	8
V.2	INITIALA ÅTGÄRDER.....	9
V.3	INRE SPANING.....	10
V.4	TIPSHANTERING	11
V.5	FÖRUNDESRÖKNINGSREGISTRERING	13
V.6	SPECIALGRANSKNING AV UTREDNINGSMATERIALET	13
V.7	RIKSMORDKOMMISSIONENS ROLL.....	15
V.8	STRATEGI OCH ARBETSMETODER.....	16
V.9	REGISTERFRÅGOR.....	17
V.10	DNA.....	18
V.11	BROTTSOFFERFRÅGOR.....	19
V.12	SAMVERKAN OCH INFORMATIONSFÖRMEDELING INOM POLISEN	19
V.13	ÅKLAGARENS ROLL I FÖRUNDESRÖKNINGEN	19
VI	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	21
VI.1	SAMMANFATTANDE BEDÖMNING	21
VI.2	AVSAKNADEN AV EN SYSTEMATISK ARBETSMETOD	21
VI.3	BRISTER I STYRNING OCH LEDNING	21
VI.4	OTILLRÄCKLIG DOKUMENTATION.....	22
VI.5	FÖRUNDESRÖKNINGSLEDARSKAPET	23
VII	FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER	25
VII.1	BAKGRUND.....	25
VII.2	FÖRÄNDRINGAR AV ORGANISATIONEN, BEHOVET AV EN BEREDSKAPSPLAN, UPPFÖLJNING OCH KONTROLL	25
VII.3	URVALET AV PERSONAL SAMT UTBILDNING AV UTREDARE AV GROVA VÅLDSBROTT	26
VII.4	VERKTYG OCH ARBETSMETODER, DATASTÖD	27

Bilaga

Statistik över DNA-undersökningar

Direktiv

I Bakgrund

Pernilla Hellgren, 31, mördades i Falun söndagen den 4 juni 2000, ca klockan 0215 på natten. Hon var ensam på väg hem till mammans bostad efter en utekväll i centrala Falun. Sannolikt har hennes mördare Anders Eklund följt efter henne, hunnit ikapp henne hundra meter från bostaden och omedelbart angripit henne.

I mycket nära anslutning till gärningen, bara någon minut efter att Eklund inlett sitt överfall, har en 17-årig flicka cyklat förbi brottsplatsen. På ett avstånd av cirka tio meter ser hon en man sitta grensle över bröstet på en kvinna samtidigt som han håller sina händer runt hennes hals. Det är också det vittnet som initierar anmälan till polisen via en kamrat vars pappa är polis.

När polisen hittade Pernillas döda kropp ett par timmar senare i ett mindre angränsande grönområde var hon helt avklädd och exponerad på ett sätt som otvetydigt talade för att brottet hade sexuella motiv. Från offrets kläder som kastats i närheten av kroppen säkrades främmande DNA-spår (dock inte från sperma eller blod).

Brottet begås vid ett tillfälle då många människor var i rörelse i centrala Falun.¹ Brottsplatsen ligger ett par kilometer från Centrum i omedelbar närhet till ett bostadsområde med flerfamiljshus, radhus och villor.

Enligt vad som framkom vid JO:s granskning av ärendet 2003², arbetade ca femton personer med utredningen under de första månaderna (inklusive en registrator från Riksmordkommissionen). I slutet av oktober, efter knappt fem månader, kom förstärkning från Riksmordkommissionen och totalt 24 personer ingick i utredningen under de följande fem månaderna, fram till att Riksmordkommissionen lämnade Falun i mars 2001. Tidvis under den här perioden har dock spaningsstyrkan varit större än så, bland annat när man genomfört dörrknackning i närområdet till brottsplatsen och tillfälligt lånat in extra personal från ordningspolisen.

Under återstoden av 2001, från mars då Rikskriminalpolisen lämnar Falun, arbetade ca åtta personer med utredningen. Under första halvåret 2002 har denna styrka halverats till fyra och därefter arbetade 1-2 personer med ärendet. Vid ett par tillfällen har dock spaningsinsatsen ökats även under den här tiden, bland annat med anledning av ett högt prioriterat tips. Det sista tillfället då Riksmordkommissionen var i Dalarna för att utreda mordet på Pernilla var under en vecka i maj 2006.

Utredningen av mordet pågår i närmare åtta år. Den är resultatlös fram till april 2008 då samme gärningsman, Anders Eklund, mördar Engla Höglund, 10, i Stjärnsund ungefär fem mil från Falun. Mordet på Engla klaras upp inom några dygn och Eklunds DNA visar sig stämma med det som säkrats på Pernillas kläder.

Det är en mycket omfattande utredning. Utredningsmaterialet omfattar drygt 23 000 dokument varav förhör med 2 400 personer. Polisen har också tagit DNA-prov på närmare 800 personer.

---

¹ Falu vårmärknad, 1-3 juni 2000

² Diarienummer 4164-2003

II Allmänt om uppkläringen av dödligt våld och s.k. spaningsmord

Årligen anmäls ungefär 100 fall av dödligt våld, mord, dråp, etcetera, till polisen här i landet. Så har det för övrigt varit under de senaste trettio åren och siffrorna är påtagligt stabila från ett år till ett annat under den aktuella perioden. Vid närmare åttio procent av dessa brott tillhör offret och gärningsmannen samma familj, släkt eller vänskrets, de är grannar, arbetskamrater eller känner i vart fall varandra sedan tidigare. Detta är också den väsentliga förklaringen till att den totala uppkläringen av dödligt våld är hög. Gärningsmannen finns i offrets närhet och drygt åttio procent av gärningsmännen vid dessa fall av dödligt våld kommer att lagföras.

Med de så kallade spaningsmorden förhåller det sig dock på annat sätt. Mellan tjugo och tjugofem procent av "morden" kan betecknas som spaningsmord och själva ordet är polissvenska för den sammanfattande omständigheten att gärningsmannen i vart fall inte är misstänkt eller känd från början av utredningen utan att det krävs särskilda polisiära insatser – så kallad spaning – för att hitta honom.

Helt naturligt är också uppkläringen av spaningsmorden betydligt lägre än i den första gruppen. På senare år har den legat kring drygt fyrtio procent räknat i lagföringar och den andelen har också sjunkit från ca femtio procent under de senaste tio åren.

Tidsaspekten är av central betydelse vid utredning av dödligt våld. Nittiofem procent av samtliga uppklarade brott klaras upp under den första månaden. Antingen genom att man hittar gärningsmannen eller säkrar sådan bevisning att man kan lagföra honom vid en senare tidpunkt. Mordet på Pernilla Hellgren är ett bra exempel på det. Ett spaningsmord där offer och gärningsman aldrig träffats före brottet men där polisen under utredningens inledningsskede säkrar spår som gör det möjligt att lagföra honom åtta år senare.

Med spaningsmord är det självklart på det viset att de har olika svårighetsgrad. Om man rangordnar svårighetsgraden på en skala från ett till tio vill vi påstå att mordet på Pernilla hamnar ungefär i mitten på den skalan. De närmare skälen till denna placering ska vi återkomma till men sammanfattningsvis vill vi redan här konstatera att i en rent utredningsteknisk mening är visserligen detta mord på både gott och ont, men det handlar definitivt om en lösbar uppgift. Långt ifrån de mardrömsscenarioer där polisen saknar identitet på offret, brottsplats, tidpunkt för brottet, vittnen och spår.

III Granskningens syfte

Enligt direktiven syftar granskningen till att undersöka om ärendet har handlagts i enlighet med de rutiner som gäller för så pass allvarliga brott som ett spaningsmord. Vidare till att utreda om de åtgärder som vidtogs i samband med spaningsarbetet var tillräckliga, väl avvägda och ändamålsenligt genomförda med hänsyn till brottets art.

Det handlar således om en granskning av polisens och åklagarnas organisation, metoder och arbete i ett konkret ärende. Att man i ett sådant sammanhang också kan stöta på exempel på mindre lyckade arbetsinsatser från enskilda utredare behöver knappast sägas. Eftersom vi samtidigt inte haft något disciplinärt uppdrag eller mandat har vi skjutit dessa frågor ifrån oss. Detta med ett undantag, dock, där vi upptäckt omständigheter som är så pass märkliga att vi valt att meddela dem till våra uppdragsgivare för eventuell utredning. Vilka dessa omständigheter är ska vi återkomma till.

III.1 Direktiv

Av utredningens direktiv framgår vilka frågor som särskilt ska uppmärksammas.³ Dessa är följande:

- *Inledningsskedet av förundersökningen*

Kriminaltekniska åtgärder

Förstahandsåtgärder

Spaningsåtgärder

- *Organisation under spanings- och utredningsarbetet*

Ledning

Bemanning

Uthållighet och kompetensförsörjning under längre tid

- *Den fortsatta förundersökningen*

Förmågan hos polismyndigheten att ge prioritet åt ärendet, särskilt under en långdragen utredning

Former för överlämnanden mellan åklagare och polis

Lämpligheten av att förundersökningen överlämnas mellan åklagarmyndigheten och polismyndigheten vid så många tillfällen som skett i det här fallet

Registerfrågor

Brottsofferarbete

Hur lagstiftningen om DNA-prov tillämpats, särskilt efter ändringen i rättegångsbalken den 1 januari 2006

- *Samverkan*

Internt inom Polisen

Internt inom Åklagarmyndigheten

Mellan Åklagarmyndigheten och Polisen

---

³ Direktiv STA-128-2830-09

- *Information*
Intern information
Extern information
Kommunikationsstrategi och informationslämning via massmedia
- *Speciella arbetsmiljöaspekter i samband med utredning av grova brott med okänd gärningsman*

III.2 Avgränsning

Inspektionsgruppen har inte gjort någon särskild utredning av arbetsmiljöaspekterna, vilket framför allt beror på att frågeställningar kring arbetsmiljö är så nära förknippade med olika organisationsfrågor att de kräver en egen undersökning för att få en allsidig belysning. Inspektionsgruppen kan dock konstatera att flera av de brister i utredningen som har framkommit vid granskningen inte bara påverkar utredningsresultatet utan även arbetsmiljön för dem som arbetat i utredningen.

IV Material och metod vid granskningen

Granskningen av utredningen har utgått från det fullständiga utredningsmaterialet i det ärende som gäller mordet på Pernilla Hellgren samt den utredning av eventuella tjänstefel som initierades av polisen i Dalarna när man satt med facit i utredningen (2000-K13929-00 samt 1900-K10668-08). Inspektionsgruppen har också tagit del av en anmälan avseende bland annat försök till våldtäkt i Sandviken i juli 2006 (2102-K15267-06) samt Justitieombudsmannens initiativärende mot polismyndigheten i Dalarna i oktober 2003 (4164-2003).

Vidare har vi begärt in uppgifter från Statens Kriminaltekniska Laboratorium (SKL) om DNA-undersökningar av personer och material i samband med utredningen.

Slutligen har vi genomfört förhållandevis omfattande intervjuer med ett tjugotal åklagare och poliser som på olika sätt deltagit i utredningen.

Med utgångspunkt från detta underlag har vi så granskat i vad mån utredningen av mordet är i enlighet med de olika anvisningar och direktiv som finns om utredningen av spaningsmord samt beprövad erfarenhet, vedertagna metoder och gällande rutiner vid sådant polisarbete.⁴

---

⁴ Se t ex Wendel, Otto & Svensson, Arne, *Brottsplatsundersökning* 3 uppl 1959, *Handbok kriminalpolistjänst – Utredning och spaning*, del 3, avsnitt 10, Grövre våldsbrott, KPUS 3, särtryck 1977, *PUG (metodstöd för utredning av grova brott)*.

V Resultat

V.1 Utredningens inledningsskede

Hur ett brott uppfattas när det upptäcks har stor betydelse för resurstilldelningen och inriktningen av det fortsatta utredningsarbetet. Vår uppfattning är att det redan inledningsvis måste ha stått klart att det handlade om att utreda ett mycket resurskrävande spaningsmord. Det som bidrog till svårigheten är främst följande faktorer.

1. Vid tillfället pågick flera aktiviteter med många besökare i Falun
2. Av brottsplatsens belägenhet kunde man konstatera att det skulle krävas mycket personal för att genomföra dörrknackningsförhören
3. Av brottets karaktär (yngre kvinna, okänd gärningsman, grovt våld, sexualmord) kunde man sluta sig till att inflödet av tips skulle bli omfattande
4. Av samma skäl gav brottet också en tydlig signal om en betydande risk för återfall
5. Brottet inträffade i början av semesterperioden varför det tidigt stod klart att det skulle bli svårt att hålla en hög nivå på de insatta resurserna och att åstadkomma kontinuitet i utredningsarbetet

Samtidigt fanns det dock ett antal gynnsamma faktorer som kunde underlätta spaningsarbetet.

1. Brottet upptäcktes på brottsplatsen bara ett par timmar efter gärningen
2. Offret identifierades redan på förmiddagen samma dag som det begicks
3. Det fanns starka indikationer på ett sexuellt motiv hos gärningsmannen och i förening med det grova våld som han använt talade detta starkt för att det knappast handlade om någon förstagångsförbrytare, vilket i sin tur kunde bidra till att kraftigt minska kretsen av misstänkta personer
4. Det finns även olika iakttagelser som talade för att gärningsmannen haft kännedom eller anknytning till platsen för brottet eller till orten Falun
5. Man kunde säkra DNA-spår från en okänd man på offrets kläder
6. Det unga ögonvittnet till gärningen hade gett en mycket utförlig beskrivning av gärningsmannen vilken också visade sig stämma mycket väl⁵
7. Den fantombild som skapades våren 2001, efter ett annat vittnes berättelse, som även den i efterhand visade sig uppvisa hög likhet med gärningsmannen

---

⁵ Det faktum att detta vittnes beskrivning redan samma dag går ut i ett rikslarm och därefter lämnas ut i ett pressmeddelande redan några dagar efter mordet tolkar vi också som att spaningsledningen tog hennes uppgifter på allvar

V.2 Initiala åtgärder

Granskningen visar att de i sammanhanget grundläggande åtgärderna har vidtagits under det första dygnet. Man har genomfört en bra brottsplatsundersökning. Den är både omfattande och noggrann. Riksmordkommissionen och Rikskriminalpolisens Gärningsmannaprofilgrupp (GMP) har kontaktats i stort sett omgående för att ge biträde. Dessa tidiga kontakter tyder också på att polismyndigheten i Dalarna både förstod brottets svårighetsgrad och att ytterligare resurser var nödvändiga. Intervjuer med de poliser och åklagare i Falun som deltog i inledningsskedet bekräftar även bilden av att alla inblandade insåg att det rörde sig om ett omfattande och komplicerat ärende.

Samtidigt visar vår granskning att den spaningsorganisation som man sätter upp är långt ifrån fullständig och i överensstämmelse med de anvisningar som sedan länge funnits inom polisen. Man har en spaningsledning, gör en uppdelning på förhørsgrupper och inrättar en enhet för tipsmottagning men de funktioner som avser bland annat inre spaning och registrering av förundersökningsmaterialet blir eftersatta. Det är först när Riksmordkommissionen kommit på plats fem månader senare som man skapar en fullständig organisation i enlighet med gällande anvisningar.

Vidare visar vår granskning att de inledande dörrknackningsförhören inte har genomförts med den kvalitet som krävs. Brottsplatsens läge i förhållande till det närliggande bostadsområdet innebar att dörrknackning inte kunde uteslutas som en framgångsrik metod. Detta helt bortsett från att det handlar om en rutinåtgärd i ett sammanhang som detta så fort det finns en dörr att knacka på.

Istället genomförs dörrknackningen endast delvis och huvudsakligen av inlånad personal från ordningspolisen som varken haft egen erfarenhet av metoden eller fått någon särskilt vägledning inför uppdraget. Det hade varit värdefullt att tidigt kunna slutföra dörrknackningen på ett systematiskt sätt. Detta försöker man delvis åtgärda, men då alldeles för sent, när Riksmordkommissionen anländer till Falun. Inspektionsgruppens erfarenhet är tyvärr att brister i dörrknackningen snarare är regel än undantag vid grova brott och alltså inte något specifikt för just detta ärende.

En ung flicka bevittnade brottet och i efterhand visade sig hennes iakttagelser vara förstklassiga. Även GMP-gruppen fäste i sin tidiga ärendeanalys stor vikt vid flickans berättelse. Bland annat noterade man att det hon påstod sig ha sett stämde väl överens med de spår som säkrats på offret och brottsplatsen och att dessa var av den karaktären att hon knappast kunde ha hittat på dem.

Viktiga delar av hennes vittnesmål följdes däremot upp alldeles för sent. När vittnet kommer hem, fem minuter senare, berättar hon för sin mamma vad hon just sett men mamman kommer inte att höras förrän i augusti, drygt två månader efter mordet. När mamman inte brydde sig om vad hennes dotter berättade så började flickan chatta med sina kompisar (varav en har en pappa som är polis) men hennes dator kontrollerades inte förrän efter drygt ett halvår.

Det fanns inga som helst skäl till att inte göra detta omedelbart och med tanke på det värde som man uppenbarligen tillmätte hennes berättelse är det svårbegripligt att polisen i Falun inte gjorde det.

Efter drygt en månad har man en misstänkt i utredningen och denna person var häktad under en kortare tid. Misstankarna mot honom skrevs dock av under hösten 2000 och i dag står det helt klart att han inte haft något som helst med gärningen att göra.

V.3 Inre spaning

Ett spaningsmord av den här karaktären kräver en betydande insats av så kallad inre spaning. I den inre spaningsenhetens arbetsuppgifter ingår bland annat att genomföra olika registerslagningar, kontrollera rymlingar, mentalpatienter och i sammanhanget allmänt intressanta personer, sända ut larm och efterlysningar, med mera. Enheten kan även användas för att strukturera olika utredningsuppgifter som ett underlag för beslut om nya spaningsåtgärder.

I inledningsskedet av utredningen har sökningar på personer och händelser genomförts i olika register men då mest koncentrerade till Falun och Dalarna. Vid granskningen har det framkommit att det inte gjordes några mer omfattande registerslagningar förrän i slutskedet av Riksmordkommissionens medverkan i ärendet i januari 2001. Detta visar att den initiala resurstilldelningen för inre spaning varit eftersatt och alldeles för knapp och att spaningsledningen inte insett betydelsen av sådan registerinformation.

Inspektionsgruppens uppfattning är att GMP-gruppens analys av ärendet var möjlig att använda på ett sådant sätt att man kunde rikta in och prioritera det inre spaningsarbetet och att det inte förelåg någon information som motsade slutsatserna i deras analys. Även om analysen är förhållandevis bred i sina formuleringar finns det ändå konkreta faktorer i analysen som hade kunnat styra spaningsarbetet: brottet beskrivs som sexuellt till sin natur, gärningsmannen bedömdes som känd av polisen för tidigare våldsbrott och att ha någon form av anknytning till brottsplatsområdet. Sådana ingångsvärden kan läggas till grund för systematiska sökningar i registren och är för övrigt själva poängen med att genomföra gärningsmannaprofiler och brottsplatsanalyser. Mer omfattande åtgärder av det slaget genomförs dock först i januari 2001 när Riksmordkommissionen kommit in i ärendet.

Inre spaning kan självfallet inte leda till några utredningsresultat om man inte har någon arbetsmetodik för att bearbeta och följa upp den information som kommer fram. Det är uppenbart att utredningen saknat en strategi för hur man skulle följa upp och slutföra arbetet med de registersökningar över potentiella gärningsmän som Riksmordkommissionen tog fram. Istället har utredningsarbetet i alldeles för hög grad fått styras av tips från allmänheten. Spaningsledningen har vid upprepade tillfällen vänt sig till allmänheten för att få in tips och fått betydligt fler än man kunnat hantera. I den uppkomna situationen tycks man då ha gått ifrån allmänt vedertagna polisiära arbetsinsatser och kriminologiska fakta för att istället "hoppa från tuva till tuva" med tipsbearbetning. Tusentals tips som man granskat och inte haft med saken att göra. Åtminstone ett som visade sig ha det och kom in på hösten 2006. Blev liggande obearbetat i ett och ett halvt år och fortfarande inte var åtgärdat när gärningsmannen begår ett nytt mord. Vi ska för övrigt återkomma till detta.

Listor över mobiltelefontrafik i Falun under kvällen och natten då Pernilla mördades finns med i utredningsmaterialet och de har bland annat använts som referensmaterial i samband med förhör. Däremot har man inte gjort några systematiska analyser av dessa telefonlistor och i utredningsmaterialet finns heller ingen dokumentation av några

försök att se vilka abonnenter på dessa listor som förekommer i brotts- eller spaningsregister.

Det inre spaningsarbetet, i den mån det förekommit, har heller inte bedrivits kontinuerligt över tid. Ingen har följt upp och gjort nya kontroller i registren. Polisens register är ju levande i den meningen att de kontinuerligt kompletteras med ny information vilket är särskilt intressant när man talar om gärningsmän med hög återfallsbenägenhet. Detta innebär att det i utredningar som pågått en längre tid finns starka skäl att göra uppföljningar av tidigare registerslagningar.

Efter att ha rekonstruerat de sök- och urvalsmöjligheter som fanns när Pernilla mördades kan Inspektionsgruppen konstatera att det – med en kompetent och resursstark inre spaningsenhet – skulle ha gått att få in hennes gärningsman Anders Eklund i utredningen inom de närmaste månaderna efter mordet och således redan innan Riksmordkommissionen anlände till Falun.

V.4 Tipshantering

Under hela den tid som utredningen pågår var Pernillamordet ett mycket omskrivet brott och polisen vänder sig vid flera tillfällen till allmänheten för att få information i ärendet. Även om det verkar ha funnits kapacitet att hantera inflödet av tips i utredningens inledningsskede har den kapaciteten inte funnits längre fram i utredningen.

I oktober 2003 uppmärksammades Justitieombudsmannen på uppgifter i massmedia om att polismyndigheten i Dalarna inte hade tid att utreda de tips som kom in till utredningen. Endast en polisman hade avsatts för tipshantering vilken han för övrigt skulle sköta vid sidan om sina ordinarie arbetsuppgifter. Efter att ha inhämtat yttrande gjorde JO den bedömningen att han utgick från att polismyndigheten i fortsättningen skulle bevaka att tillräckliga resurser fanns för att bearbeta tips och uppslag. JO betonade att "grova våldsbrott såsom mord och dråp hör till den typ av brottslighet som ska ges högsta prioritet. Det är därför särskilt viktigt att polisen tilldelar sådana utredningar de resurser som erfordras för att ärendena ska kunna utredas på ett effektivt och kompetent sätt".⁶

Inspektionsgruppen kan konstatera att JO:s kritik hörsammades högst tillfälligt. Den spaningschef som tillträdde på sommaren 2004 försökte vid flera tillfällen få ytterligare resurser för tipshantering. När han väl fick biträde i början av 2008 var det alltför sent. Tips hade då legat obearbetade sedan mitten av 2006. Även om tilltron till det så kallade utländska lastbilschaufförsspåret tycks ha varit stort finns det enligt Inspektionsgruppen ingen ursäkt för att andra uppslag lades åt sidan. Enligt Inspektionsgruppen kan det knappast ha kommit som någon överraskning för polisledningen i Falun att tips kontinuerligt skulle strömma in då mordutredningen varit föremål för ständigt intresse från olika tidningar och TV-program.

Inspektionsgruppen anser att neddragningar av personella resurser i ett ärende av den här digniteten måste föregås av en konsekvensanalys av ansvarig operativ chef. Den

---

⁶ Citat, JO 4164-2003

analysen måste bland annat ta hänsyn till risken för återfall i grov brottslighet av gärningsmannen. En annan faktor värd att beakta är hur en påtaglig resursneddragning påverkar medborgarnas känsla av trygghet i samhället.

Klockan 1535 den 27 november 2006 inkom ett tips till polisen i Dalarna som pekade ut Anders Eklund som en person som var lik fantombilden på Pernillas mördare. Tipset var mycket konkret och gav identiteten på Eklund. I internutredningen 2008 framkom att ansvariga poliser inte ansåg att detta tips "stack ut" mer än några andra tips.

Detta stämmer säkert i en rent allmän mening. Tips som inte bearbetas och analyseras sticker sällan ut från mängden. Det är genom bearbetning, analys och utvärdering som det ges möjlighet att avgöra om ett tips är värt något. Tipset om Anders Eklund ringdes in av en anonym person till länskommunikationscentralen i Dalarna (LKC), men det är inte dokumenterat vem som tog emot det. Tipset dokumenterades på blanketten "Spaningsuppdrag i brottmål".

För att bearbeta tipset skulle man ha försökt att få tag i den polis som tog emot det – och allra enklast hade naturligtvis varit att tipsmottagaren vidtagit den i sammanhanget självklara åtgärden att uppge sitt namn – för att den vägen få fram kompletterande information om den anonyme uppgiftslämnaren. Fanns samtalet inspelat på LKC? Var det en man eller en kvinna? Var personen nykter? Lät han eller hon trovärdig? Hade han eller hon haft något mer att säga än det som fanns antecknat i tipset?

Det framgick samtidigt att den som tagit emot det gjort en slagning på Eklund och fått fram att han bodde i Torsåker några mil från Falun och bland annat var dömd för sexuellt tvång och redan av dessa omständigheter ter sig bedömningen att tipset inte "stack ut" som svårbegriplig. En överväldigande majoritet av de cirka tusen personer som olika tipsare under utredningens gång pekat ut som Pernillas mördare har nämligen varit helt ostraffade.

En ordentlig registerslagning då tipset hamnade på utredningens bord skulle dessutom ha visat att Eklund dömts för försök till våldtäkt, misshandel, sexuellt tvång och sexuellt ofredande. Det hade också framgått att Eklund hade behörighet att framföra lastbil, en omständighet som var viktig då det i ett spår i utredningen fanns intresse av just lastbilschaufförer med anknytning till brottsplatsens närområde. Vidare skulle man ha sett att Eklund efter sin frigivning 1998 fortsatt med brott med sexuella motiv, bland annat bara en dryg månad efter mordet på Pernilla. Om man dessutom hade tagit fram ett foto på Eklund skulle tipset för en kompetent utredare ha framstått som i högsta grad intressant. De registeråtgärder som här beskrivits utgör, enligt Inspektionsgruppen, minimikrav för en korrekt fortsatt bedömning, prioritering och beslut om åtgärder.

Först den 27 februari 2008 inkom till polisen i Gävleborg en skriftlig begäran om förhör och topsning av Eklund från polisen i Dalarna. Denna begäran åtgärdades inte, av för oss okänd anledning, före mordet på Engla Höglund den 8 april 2008.

Inspektionsgruppen vill härmed rikta allvarlig kritik mot den operativa ledningen för polismyndigheten i Dalarna, för dess underlåtenhet att ordna en fortlöpande resurstilldelning i utredningen och därmed göra det möjligt för spaningsledningen i ärendet att hantera det hela tiden omfattande inflödet av tips till utredningen. Det är heller inte det förhållandet att tipset inte fördes in i förundersökningsbasen som vi anser vara det allvarliga utan istället avsaknaden av en professionell hantering av

ingångsvärderna i tipset då det väl hamnat på utredningens bord. All information som kommer in har rätt till en seriös behandling innan den kan avföras. Om den dessutom är av den här digniteten är det långt allvarigare än så.

V.5 Förundersökningsregistrering

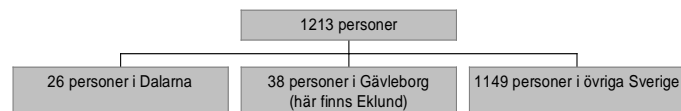
Förundersökningsregistreringen fyller flera syften. Det är ett sätt att systematisera och strukturera utredningsmaterialet som möjliggör en kontroll av upprättade handlingar. Den är också ett spaningshjälpmedel som underlättar analys av ärendet. Slutligen ett instrument för arbetsledning och fördelning av arbetsuppgifter till utredarna.

Frånsett den inledande och kortvariga eftersläpningen i registreringen, som tyvärr tycks vara regel snarare än undantag vid ärenden av den här omfattningen, har FU-registreringen i detta ärende gjorts med noggrannhet och även varit till stor hjälp vid Inspektionsgruppens granskning.

Registret är dock gammalt och det kräver en stor personalinsats för inläggning i databasen av de uppgifter om till exempel personer, fordon och händelser som registerföraren markerat på ingångshandlingen.

V.6 Specialgranskning av utredningsmaterialet

Vid Inspektionsgruppens granskning av utredningen påträffades tämligen omgående Anders Eklunds namn i utredningsmaterialet.⁷ Den 22 januari 2001 gjorde Riksmordkommissionen en registersökning i signalementsregistret på samtliga personer i landet som "daktats" (daktyloskoperats) för våldtäkt och försök till våldtäkt.⁸ Redan ett halvår efter mordet på Pernilla förekommer alltså Anders Eklund som en av drygt 1 200 personer i utredningsmaterialet.

Det kan vara förståeligt om en lista på mer än tusen personer uppfattas som svårbehandlad men det hade samtidigt varit enkelt att begränsa den gruppen till mellan tre och fyra hundra personer genom att utesluta de som uppenbart – till exempel på grund av ålder eller hudfärg – inte stämde överens med det signalement som fanns i utredningen.

Därefter hade det varit möjligt att begränsa urvalet geografiskt genom att arbeta sig ut från brottsplatsen och kontrollera personerna utifrån deras närhet till brottsplatsen. Även om Eklunds bostadsort låg utanför länsgränsen till Dalarna hade han ett kortare avstånd till den än flera av de män som har kontrollerats innanför gränsen till Dalarna. Eklund var nummer 21 i ordningen av de 1 213 som fanns på den ursprungliga listan om dessa personer ordnas efter avståndet mellan deras adress, enligt folkbokföringen vid

---

⁷ Uppslag M 2113

⁸ Uppslag M 2123-1

tiden för brottet, och brottsplatsen. På den gallrade listan hade han med största sannolikhet hamnat betydligt högre upp än så.

Vi vill understryka att båda dessa åtgärder – den inledande slagningen och den därpå grundade radiella sökningen – är standardåtgärder i ett sammanhang som detta. Hade man genomfört dem är vi också övertygade om att man hittat Eklund redan i utredningens inledningsskede.

Nu gjorde man inte något av detta och den intressanta frågan är vad man gjorde istället.

Registerslagningen ledde till att man först började kontrollera de personer som var bosatta i Falun och därefter de som bodde i andra delar av Dalarna, totalt handlade det om 26 personer varav man, enligt förundersökningsregistret, kontrollerat 17 personer. Av förundersökningsmaterialet att döma tycks det även funnits en tanke att gradvis utvidga sökandet enligt gängse rutiner. Man har nämligen även upprättat en särskild lista över de 38 män i ursprungsmaterialet som var mantalsskrivna i Gävleborgs län och där var Eklund en av dem.⁹ Av okänd anledning valde man dock att inte gå vidare med närmare kontroll och förhör av de personer som fanns utanför Dalarna. Istället förefaller det som om hela den här sökningen läggs ner och att detta sker i stort sett omgående när Riksmordkommissionen lämnat utredningen i mars 2001.

Samtidigt kan vi notera att listorna på männen bosatta i Falun och övriga Dalarna registrerades i förundersökningsbasen i januari 2001. Listan med män från Gävleborgs län lades dock inte in i basen förrän i augusti 2001 och då utan att så kallade persondokument för varje person upprättades. Detta innebar att personernas namn inte blev sökbara i registret vilket möjligen kan tolkas som att man inte hade för avsikt att kontrollera dessa män trots att avståndet mellan Gävle och Falun är mindre än tio mil och trots att man ändå gjort sig mödan att lista dem.

Betraktar man de olika åtgärder som man i den här delen av utredningen genomfört under perioden januari till och med augusti 2001 blir det hela minst sagt motsägelsefullt. Möjligen är det ett uttryck för något slags utredningsteknisk ambivalens i förening med synnerligen dåliga kunskaper om hur de aktuella registren är uppbyggda.

Vid Inspektionsgruppens granskning påträffades inte Eklunds utdrag från mantalsregistret i bunten med de 38 män skrivna i Gävleborgs län som ska finnas där. Inspektionsgruppen har därefter, för säkerhets skull, kontrollerat att Eklund faktiskt var mantalsskriven i Gävleborgs län vid tiden för registersökningen – vilket han också var – och därmed med säkerhet skulle finnas med bland de 38. Samtidigt saknas just hans registerutdrag i bunten och han är också den ende som saknas. Däremot har vi inte kunnat klarlägga när han försvinner ur Gävleborgsbunten.

Våra datorer tappar inte bort folk på det viset. Därför är det, enkelt uttryckt, svårbegripligt att det ändå har skett och Inspektionsgruppen kan tyvärr inte undgå att misstänka att någon med tillgång till utredningsmaterialet – i det skede då polisen i Dalarna har facit i hand, har anmält sig själv för utredning av eventuella tjänstefel i samband med deras handläggning av mordet på Pernilla och står inför en granskning av Riksenheten för polismål som inleds i maj 2008 – valt att städa bort honom ur förundersökningsmaterialet för att undvika ytterligare besvär.

---

⁹ Uppslag M2113-2

Eftersom Inspektionsgruppen inte haft något disciplinärt uppdrag eller mandat, som vi inledningsvis har påpekat, har vi meddelat dessa iakttagelser till våra uppdragsgivare och överlämnat till dem att vidta de åtgärder som de bedömer vara motiverade. Att sopa saken under mattan har det givetvis inte varit tal om. Inspektionsgruppen ser utomordentligt allvarligt på det inträffade.

Helt bortsett från Eklunds mystiska försvinnande ur utredningsmaterialet menar vi att det inte går att ha ett slentrianmässigt förhållande till läns- eller distriktsgränser. Det är inte en rimlig arbetsmetodik att prioritera kontroll av män som bor upp till tio mil från brottsplatsen framför en person som bor 50 kilometer därifrån men utanför länsgränsen.

Inspektionsgruppen anser att det var oskickligt av spaningsledningen att inte följa upp de uppgifter ur signalementsregistret som Riksmordkommissionen till sist tog fram åt dem. Det rör sig ändå om en grupp av män som varit misstänkta för mycket allvarliga brott med sexuella motiv, precis en sådan person som man sökte efter. Vid en sådan uppföljning skulle man ha kunnat se att ett flertal män i närområdet, utöver Eklund, förekom som notoriska sexualbrottslingar och att de varit daktade ett flertal gånger för sådana brott. Det självklara hade istället varit att göra en kontroll av dem i särskild ordning innan de kunde avföras från utredningen.

Det är också förvånande att ett tänkbart urval av män utanför Dalarna inte markerats som persondokument för inläggning i FU-basen. Man kan i flera fall se att tips har inkommit till utredningen om män på denna lista. De har därefter förhörts och DNA-testats i efterhand och den enda möjliga slutsatsen av detta är att spaningsledningen tycks ha litat mer på allmänhetens bedömningar än sitt eget arbete och den information som man själva redan tagit fram.

V.7 Riksmordkommissionens roll

Av intervjuerna har det framkommit att polisen i Dalarna i stor utsträckning förlitade sig på Riksmordkommissionen när de väl var på plats och att man när denna förstärkning lämnade Dalarna trappade ner de egna resurserna mer än nödvändigt.

Inspektionsgruppen har vid sin granskning kunnat konstatera att Riksmordkommissionen styrde upp utredningen på ett mer strukturerat och systematiskt sätt än vad som tidigare varit fallet. Man såg till att genomföra en fullständig spaningsorganisation enligt anvisningarna och man fick igång den viktiga inre spaningen. Enligt både den lokala polisen och Riksmordkommissionen fungerade också samarbetet bra.

Det inre spaningsarbete som resulterade i det registerutdrag där Eklund ingick utfördes av Riksmordkommissionen i januari 2001. Efter att Riksmordkommissionen lämnat Dalarna i februari-mars samma år, på ett annat uppdrag, tycks man dock inte ha åtgärdat det som kvarstod av sökresultatet, det vill säga samtliga män på listan som inte fanns skrivna i Dalarna. Detta väcker frågan om vad Riksmordkommissionen har för ansvar när de lämnar den myndighet som de har biträtt.

Rimligen borde spaningsledningen i Dalarna efterfrågat eller fått direktiv för hur de skulle arbeta vidare men något sådant återfinns inte i handlingarna. Av vår intervju med kommissarie Dag Andersson vid Riksmordkommissionen framgår också att det inte finns några rutiner för hur en sådan fortsatt handläggning ska gå till. Det är samtidigt

inte rimligt att Riksmordkommissionens biträde endast ska syfta till att besätta vissa chefspositioner och täcka upp personalbrist i ett akut läge, vid den myndighet som söker deras hjälp.

Minst lika viktigt måste vara att säkerställa adekvata arbetsmetoder och uppgifter som den lokala polisen kan arbeta vidare med när Riksmordkommissionen har lämnat. Inspektionsgruppen gör därför den bedömningen att överlämningen från Riksmordkommissionen till polismyndigheten i Dalarna inte har skett på ett tillfredställande sätt även om man inte har begått något formellt fel. Av det svar som kommissarie Ingemar Isaksson, som genomförde den tidigare beskrivna inre spaningen i ärendet och numera är chef för kommissionen, har lämnat till Inspektionsgruppen kommer man därför att förbättra dokumentation och uppföljning av överenskommelser, beslut, inriktningar, prioriteringar, genomgång av återstående arbetsuppgifter, med mera.

V.8 Strategi och arbetsmetoder

Det som är mest slående när man granskar utredningen är bristen på övergripande strategi och systematisk arbetsmetod i ärendet. Ambitionen att initialt arbeta brett och förutsättningslöst hindrar naturligtvis inte att man periodvis koncentrerar sig på ett visst spår eller uppslag.

Något som också har framkommit, både i JO:s inspektion och tjänstefelsärendet, är bristen på resurser för att kunna hantera inflödet av tips. Det finns ingen anledning att ifrågasätta att utredningen lidit brist på resurser men samtidigt måste vi ha i åtanke att det faktiskt tycks ha funnits resurser till att genomföra närmare 800 DNA-undersökningar, varav ingen gett träff på gärningsmannen. Ett systematiskt arbete som istället utgått från ett genomtänkt urval skulle knappast ha ökat arbetsbördan utan snarare minskat den.

Vi har också sett att det initialt tycks ha funnits en ambition att arbeta sig från brottsplatsen och utåt med hjälp av traditionellt polisarbete. Den strategin tycks man dock tidigt ha övergivit för att istället ägna sig åt punktvisa och tipsstyrda insatser. Man har helt enkelt inte varit tillräckligt uthållig och vågat lita på sig själv. Oavsett den sakliga relevansen har man väjt för att ta itu med de stora systematiska spaningsåtgärderna och istället ägnat sig åt små och punktvisa insatser som till exempel kontroll av inkomna tips.

Inspektionsgruppens sammanfattande bedömning är att den lokala spaningsledningen vid polisen i Dalarna har saknat den kompetens som krävs för att leda och genomföra den här typen av spaningsarbete. Så kallade spaningsmord är lyckligtvis sällsynta ärenden och det är bara någon procent av landets samtliga poliser som under hela sin aktiva tid inom polisen kommer att arbeta med en sådan utredning. Samtidigt finns det hundratals utredare och kriminaltekniker här i landet som under sin aktiva tid inom polisen arbetat med tiotals spaningsmord. Kompetensen inom polisen vid dessa brott är således minst sagt ojämnt fördelad och den situation som vi möter i Falun är på intet vis unik. Med tanke på att antalet ärenden av det här slaget är så pass få kan man heller inte förvänta sig att den utredningskapaciteten ska finnas på den lokala nivån.

Till viss del har polismyndigheten i Dalarna dock tagit initiativ för att kompensera dessa brister genom att utbilda en person i förundersökningsregistrering. Under den period

som Riksmordkommissionen var på plats med anledning av Pernillautredningen dubblerades också vissa nyckelpositioner och förhörspatruller med lokal polis i syfte att öka deras kompetens.

Det som framstår som den stora bristen vid granskningen är således inte den otillräckliga kunskapen kring enskilda arbetsmetoder utan avsaknaden av en övergripande arbetsmetodik och oförmågan att hålla fast vid en systematisk arbetsmetod. Den senare låter sig också spåras i den bristande dokumentation av utredningen som vi har noterat. Det är helt enkelt så att om man verkligen är medveten om de olika momenten i en mordutredning så är man också mycket noga med dokumentationen av de mått och steg som vidtas i ärendet. Vikten av att en ansvarig i en mordutredning för en logg (dagbok) över beslut, överväganden, prioriteringar, involverad personal, med mera, kan inte nog betonas. Ett problem vid vår granskning har just varit att "återskapa" utredningen på grund av att ärendet i dessa delar är så bristfälligt dokumenterat.

Förundersökningsregistrering och nummerliggare kan inte anses ersätta den grundläggande dagboksdokumentationen. Eftersom det inte fanns något direkt krav på logg i den så kallade mordbibeln som gällde fram till 2003 finns det dock ingen grund för att på formella grunder kritisera utredningen.¹⁰ Införandet av PUG från 2003 (Polisens metodstöd för utredning av grova brott) borde dock ha resulterat i en bättre ordning och sådan dokumentation.

V.9 Registerfrågor

Eklund har både före och efter mordet på Pernilla begått sexualbrott och han har hela sitt liv bott bara drygt fyra mil från Falun. Han dömdes 1995 för försök till våldtäkt, ett brott som begicks i Seminarieparken i Gävle i oktober 1994. Denna händelse är påfallande lik det som senare hände Pernilla Hellgren. Eklund dömdes till fängelse i ett år och tio månader.

I mars 1998 försökte Eklund tvinga sig till samlag med en 16-årig flicka i en lägenhet i Torsåker. Han dömdes till fängelse i fyra månader för sexuellt tvång. Den 20 juli 2000, drygt en månad efter mordet, blottade sig Eklund för en kvinna vid Hedåsbadet i Sandviken. Påföljden blev dagsböter för sexuellt ofredande. I november 2004 anträffades Eklund av en vaktmästare i flickornas omklädningsrum i Rättviksskolan. Eklund avvisades från platsen. Enligt det underrättelseuppslag som upprättades av polisen var Eklund "känd av polisen i Hofors". I juli 2006 gjorde sig Eklund skyldig till försök till våldtäkt mot en kvinna i Sandviken (vilket uppdagades först i samband med mordet på Engla Höglund). Denna händelse är ännu inte registrerad i CBS. I april 2008 mördade Eklund 10-åriga Engla och det var först i samband med utredningen av detta brott som Eklund kom att misstänkas för mordet på Pernilla.

Med tanke på att sexualbrotten är en grupp med ett stort mörktal och en – numera – mycket låg lagföringsandel vid även grova brott är omfattningen på Eklunds kända sexualbrottslighet illavarslande. Dessa brott har också begåtts under en lång tid och att

---

¹⁰ Handbok kriminalpolistjänst – Utredning och spaning, del 3, avsnitt 10, Grövres våldsbrott, KPUS 3, särtryck 1977)

hans verkliga brottslighet är betydligt större än den kända ter sig högst sannolikt. Den tidiga bedömningen av gärningsmannen i Pernillamordet visade sig stämma fullt ut. Hur är det då med polisens kunskaper om sådana personer som Eklund?

Händelserna 1994 och 1998 finns inte registrerade i det centrala brottspaningsregistret (CBS) vilket innehåller uppgifter om tillvägagångssättet vid begångna brott. Enligt Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd är detta brott som ska registreras i CBS och även i allmänna spaningsregistret (ASP). Tyvärr är situationen den att registreringen av spaningsvärd information varit eftersatt under allt för lång tid, och det gäller inte bara Dalarna utan hela landet, och därför vågar erfarna utredare inte förlita sig på dessa register vid sina sökurval.

I motsats till CBS- och ASP-registret är anmälningsystemet RAR (Rationell AnmälningsRutin) inte tillgängligt över länsgränserna. Polisen i Dalarna har till exempel inte utan vidare tillgång till anmälningar i, till exempel, Västmanlands och Gävleborgs län. Detta kan möjligen förklara varför man inte sökt information utanför det egna länets gränser. Samtidigt är det en klen ursäkt eftersom det handlar om en självklar arbetsmetod i en mordutredning och att sådant tillstånd också hade gått att ordna utan större besvär.

V.10 DNA

Den "utredningsmetod" som spaningsledningen framför allt tycks ha anammat var att i samband med förhör "DNA-topsa" de hörda personerna efter det att de gett sitt samtycke till detta (vilket för övrigt alla utom ett fåtal gjorde). Det finns inga formella skäl att ifrågasätta "samtyckesstrategin" med tanke på hur lagstiftningen såg ut innan den nya DNA-lagens ikraftträdande första januari 2006. Däremot kan man ifrågasätta att tilltron till denna strategi tog över ett mer systematiskt tillvägagångssätt utifrån beprövad erfarenhet. Det är värt att understryka att DNA-tester är ett kriminaltekniskt komplement i, till exempel, en mordutredning. Inte något alternativ till traditionellt och sedan länge vedertaget utrednings- och spaningsarbete.

Den granskning av de närmare åttahundra DNA-topsningarna i ärendet som vi genomfört inger också stora betänkligheter. Till en överväldigande majoritet utgörs de topsade männen av helt vanliga och ostraffade medborgare. De uppgiftslämnare som gett dem till polisen har tipsat om vänner och bekanta, grannar och arbetskamrater, före detta äkta män, pojkvänner och rivaler, till och med om sådana som de bara hört talas om och aldrig har träffat, och detta av skäl som sällan framstår som särskilt vägande. Att ingen av dem gav träff mot det DNA som säkrats på Pernillas kläder framstår därför inte som förvånande. Mer märkligt dock är det stora mått av beredvillighet att tillmötesgå uppgiftslämnarna som polisen i Falun visat dem.

Det är också med viss förvåning, inte minst mot bakgrund av det ovan sagda, som vi konstaterar att utredarna i Falun även efter den första januari 2006 fortsatt med att tillfråga personer om deras samtycke till DNA-prov trots att man då hade möjligheter enligt 28 kap 12b § rättegångsbalken, att oavsett samtycke ta salivprov av annan än skäligen misstänkt då det är av betydelse för utredning av brott. Möjligen var man präglad av det stora mått av "frivillighet" som man tidigare mött bland de närmast berörda. Av förundersökningsregistret framgår att endast elva personer vägrade lämna DNA-prov.

V.11 *Brottsofferfrågor*

I en mordutredning är det av olika skäl viktigt att dokumentera alla kontakter med offrets familj. I de flesta fall finns motivet till dödsfallet att söka hos anhöriga och bekanta. Offrets närmaste är därför en viktig källa till information i utredningsarbetet och kartläggningen av offret.

Kontakter med anhöriga sker därför oftast i samband med förhör som dokumenteras men även kontakter av en mer social karaktär är självfallet viktiga. Dessutom har polisen enligt lag vissa skyldigheter gentemot brottsoffren vilka man därför bör dokumentera. Inspektionsgruppen har vid sin granskning inte funnit några nämnvärda anteckningar om kontakter med Pernillas familj, men vi ifrågasätter inte att detta kan ha skett kontinuerligt utan att det har dokumenterats.

V.12 *Samverkan och informationsförmedling inom polisen*

Det är mycket ovanligt att en gärningsman debuterar i brottslighet med ett sexualmord och det förhållandet är också anledningen till att GMP-gruppen ansåg att mördaren med hög sannolikhet redan var känd av polisen. Denna omständighet borde ha lett till att polismyndigheten i Dalarna aktualiserade utredningen hos andra – framför allt angränsande – polismyndigheter. Om detta nu har skett så finns det i vart fall inga dokumenterade spår av det i utredningsmaterialet.

Mordet var föremål för ett mycket stort massmedialt intresse på både lokal- och riksnivå. Polisen har med hjälp av media frågat allmänheten om information och inflödet av sådan har varit omfattande så fort media tagit upp ärendet.

Frågan är samtidigt hur polisen i Dalarna lyckades med informationsförmedlingen inom den egna och angränsande polismyndigheter. I efterhand ter det sig märkligt att ingen inom de egna leden uppmärksammat Falupolisen om Eklund trots att han till och med "var känd av polisen i Hofors". Enligt Inspektionsgruppen kan detta knappast tolkas på annat sätt än att spaningsledningen inte varit tillräckligt aktiv med att sprida information till inre och yttre polispersonal om vilken typ av gärningsman som man letade efter. Man har heller inte varit tillräckligt vaksam på händelser med sexuella motiv som inträffat efter mordet. I det sammanhanget är våldtäkten i juli 2006 intressant. Vid det tillfället tog ett vittne två bilder av gärningsmannen som uppvisar en mycket stor likhet med gärningsmannen i Pernillaärendet.

V.13 *Åklagarens roll i förundersökningen*

Beslutet att inleda förundersökning fattades av polismyndigheten och det var också polismyndigheten som ledde förundersökningen under de skeden då det saknades någon skäligen misstänkt person. Åklagaren var förundersökningsledare vid flera tillfällen, bland annat den 27 juni 2007 till den 17 mars 2008 då en holländsk lastbilschaufför var skäligen misstänkt. Ledningen övertogs slutligen av åklagaren den 14 april 2008.

Det har under intervjuerna framkommit uppgifter som tyder på att förundersökningsledarskapet varit delat under de tidiga perioder då förundersökningen formellt sett leddes av åklagaren. Uppgifterna tyder på att åklagaren har fattat beslut som haft anknytning till de skäligen misstänkta personerna och den polisiäre

förundersökningsledaren fattat övriga beslut, bland annat att topsa personer som inte varit skäligen misstänkta.

Redan i samband med att polismyndigheten vidtog de initiala åtgärderna var åklagaren informerad, bl.a. deltog åklagaren i en brottsplatsundersökning i nära anslutning till brottet och i en rekonstruktion i ett senare skede. Åklagaren hölls därefter fortlöpande informerad om utredningsläget, i vart fall i stora drag.

Inspektionsgruppen kan konstatera att samtliga intervjuade är överens om att samarbetet mellan polis och åklagare under den aktuella tidsperioden var utmärkt.

VI Sammanfattande slutsatser

VI.1 Sammanfattande bedömning

Inspektionsgruppen kan inte komma fram till någon annan slutsats än att utredningen av mordet på Pernilla Hellgren inte har hållit den kvalitet som man har rätt att kräva av polisen. De slutsatser som vi presenterar i det följande utgör en sammanfattning av vår uppfattning om vilka enskilda brister som förklarar misstagen i utredningen.

VI.2 Avsaknaden av en systematisk arbetsmetod

Inspektionsgruppen har kunnat konstatera att utredningsarbetet har saknat en övergripande och genomtänkt strategi. Uttryckt på annat sätt har man inte känt till hur man utreder ett spaningsmord. Arbetet har i alldeles för hög utsträckning grundats på tips från allmänheten i stället för att man metodiskt bearbetat och följt upp de uppgifter som den inre spaningsenheten tagit fram vid sina registersökningar.

Som vi sagt ovan beror bristen på systematisk arbetsmetod på bristen på erfarenhet av att styra och leda utredningen av ett spaningsmord. Det är därför av central betydelse att Riksmordkommissionens utredningsstöd, som i detta fallet, inte bara får karaktären av ett tillfälligt resurstillskott utan att det även rör sig om ett metodstöd med kvardröjande effekt när förstärkningspersonalen har lämnat utredningen.

Bristande kompetens när det gäller förmågan att kreativt söka i, och använda information ur polisens register kan även ha bidragit till oförmågan att hålla fast vid en systematisk arbetsmetod.

Bristen på systematisk arbetsmetod får flera och långtgående negativa verkningar. Vad kan man till exempel förvänta sig av ett tillskott av personella resurser om utredningen ändå inte bedrivs på ett systematiskt och saklogiskt grundat sätt?

VI.3 Brister i styrning och ledning

Ett spaningsmord innebär stora påfrestningar på den lokala polisorganisationen. Förutom mordet ska även den löpande verksamheten hinnas med. Detta ställer krav på en utarbetad organisation och en plan för att möta grov brottslighet av det slag som drabbade Pernilla. Det är ofta direkt avgörande att rätt åtgärder vidtas i initialskedet och att en rätt dimensionerad resurs sätts in.

Enligt Inspektionsgruppen är det en självklarhet att utredningen av mordet på Pernilla krävde en fullskalig styrka vid ett sådant brott med en erfaren och specialiserad arbetsledning och rutinerade våldsbrottsutredare.

Inspektionsgruppen har inte haft möjlighet att bedöma om polisledningen i Dalarna tillsatte de mest lämpade arbetsledarna och utredarna att arbeta med fallet men vi anser samtidigt att de insatta resurserna initialt var för små och att de poliser som ledde utredningen i allt väsentligt saknade kunskaper om utredning av spaningsmord.

Det är således viktigt att den som utses till operativ utredningsledare har tidigare erfarenhet av liknande utredningar. Den operative utredningsledaren har det övergripande ansvaret för utredningsarbetet och är förundersökningsledare då poliser leder utredningen. Vid tillfället för mordet på Pernilla saknades i väsentliga stycken erfarenhet att leda och utreda spaningsmord vid polismyndigheten i Dalarna. Polisledningen begärde omgående förstärkning från Riksmordkommissionen som dock inte kunde bidra med annat än hjälp vid registreringen förrän i oktober 2000. Några försök att i det läget vända sig till grannlänerna med begäran om förstärkning tycks man dock inte ha gjort.

Justitieombudsmannen kritiserade 2003 polisledningen i Dalarna för att utredningen inte tilldelats tillräckliga resurser och utgick då från att "mord och dråp hör till den typ av brottslighet som ska ges högsta prioritet". Inspektionsgruppen kan dock inte se att JO:s kritik fått annat än en rent tillfällig effekt. För en utredning där livstids fängelse kan följa och där information ständigt finns att bearbeta måste man garantera kontinuiteten i arbetet. Ytterst är det polisledningens ansvar att tillse att ansvarig handläggare bereds möjlighet att hantera sitt uppdrag.

VI.4 Otilräcklig dokumentation

Inspektionsgruppen har konstaterat att det saknas dokumentation av prioriteringar och inriktningar av spaningsåtgärderna. Under utredningsarbetet ska samtliga beslut och åtgärder dokumenteras. Dels bygger detta på kraven i 23 kap 21 § i rättegångsbalken och 20–24 §§ förundersökningskungörelsen, dels på de påpekanden som gjorts vid tidigare granskningar av omfattande brottsutredningar. Lämpligt är således att den som leder utredningen för en dagbok (logg) där till exempel följande noteras.

- beslut om tvångsmedel och vem som fattade beslutet
- aktuell arbetsinriktning
- varför ett visst spår prioriteras framför andra
- skälen till att en viss åtgärd anses som tillräcklig
- den aktuella bemanningen i utredningsgruppen
- kontakt med brottsoffer

Skälen till denna dokumentation är att det i efterhand ska vara möjligt att "rekonstruera" utredningen. Att klarlägga hur situationen såg ut vid ett visst tillfälle då en åtgärd vidtogs och vem som fattade beslutet, vad som blev gjort i utredningen och vad som återstod att göra. Detta är också motiverat med tanke på den 25-åriga preskriptionstiden vid mord (som man dessutom föreslagit ska tas bort). Inte minst då det genom nya kriminaltekniska landvinningar har blivit allt vanligare att man på nytt tar upp även mycket gamla ärenden (så kallade Cold Cases). I det läget är det naturligtvis en stor fördel om de nya utredarna på ett förhållandevis enkelt sätt kan få grepp om ärendet.

VI.5 Förundersökningsledarskapet

Av 23 kap 3 § rättegångsbalken följer att åklagaren leder förundersökningen om det finns någon skäligen misstänkt person och saken inte är av enkel beskaffenhet. Åklagaren ska dock överta ledningen av förundersökningen i andra fall om det är påkallat av särskilda skäl.

Av 2 § förundersökningskungörelsen framgår att om förundersökningen leds av annan än åklagaren ska undersökningsledaren hålla åklagaren underrättad om förundersökningens gång i den mån det behövs med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt. Spaningsmord är ett brott av sådan beskaffenhet att polismyndigheten enligt 10 § Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (2009:11) om ledning av förundersökning i brottmål och Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (2005:9) om ledning av förundersökning i brottmål genast ska lämna meddelande om brottet till åklagaren och fortlöpande lämna underrättelser om förundersökningens gång. Det finns inget som tyder på att dessa bestämmelser inte har iakttagits i det granskade ärendet. Det bör understrykas att det av uppenbara skäl är angeläget att åklagarmyndigheten avdelar *en* namngiven åklagare som följer förundersökningen. Så har också skett i förevarande ärende.

Av 23 kap 3 § rättegångsbalken framgår vidare att ett förundersökningsledarskap inte kan vara delat. I de fall förundersökningen övertas av åklagaren övertas förundersökningsledningen i dess helhet och således inte bara beträffande en eller flera misstänkta personer.¹¹

Inspektionsgruppen har också tagit ställning till frågan om förundersökningar avseende spaningsmord och andra motsvarande grova brott utan skäligen misstänkta personer bör vara åklagarledda från början eller inte.

Det finns givetvis skäl som talar för att åklagaren redan från början övertar förundersökningsledningen, bland annat följande.

- Åklagaren besitter större juridisk kompetens än de polisiära förundersökningsledarna.
- Om åklagaren övertar ledningen av förundersökningen i ett sent skede uppstår risk för tempoförlust.
- Om åklagaren övertar förundersökningsledningen i ett senare skede föreligger en beaktansvärd risk för att denne inte får del av all relevant information.
- I de fall åtal väcks ska åklagaren presentera i vart fall delar av förundersökningsmaterialet för rätten. Om åklagaren från början är förundersökningsledare kan han eller hon fortlöpande under förundersökningens gång ta ställning till hur det insamlade materialet ska dokumenteras och sammanställas så att kan föreläggas på ett pedagogiskt och objektivt sätt för misstänkt, offentlig försvarare och domstol.

Det finns givetvis skäl som talar i motsatt riktning, bland annat följande.

---

¹¹ se t.ex. Peter Fitger, Rättegångsbalken, s. 23:14-15.

- De polisiära förundersökningsledarna är typiskt sett bättre lämpade i spaningskedet att ta ställning till vilka åtgärder som bör vidtas och i vilken ordning. Inledningsvis krävs många och snabba operativa beslut. Åklagarna har enligt Inspektionsgruppens erfarenhet inte samma möjligheter att på rätt sätt leda en förundersökning i spaningskedet.
- En rätt bedriven förundersökning kräver en aktiv förundersökningsledare som ständigt är väl informerad om de enskilda detaljerna i förundersökningen. Ett sådant väl fungerande förundersökningsledarskap bygger typiskt sett på förutsättningen att det finns en fungerande ledningsorganisation. Polismyndigheten har bättre förutsättningar att tillhandahålla en sådan ledningsstruktur än åklagaren.
- De polisiära förundersökningsledarna förfogar över utredningsresurserna på ett sätt som åklagaren aldrig kan göra, låt vara att rapporten visar att även de polisiära förundersökningsledarna haft betydande svårigheter att få gehör för berättigade krav på resursförstärkning.
- Åklagaren kan genom ett tidigt inträde förlora den behövliga distansen till förundersökningen och därmed förmågan till objektivitet när han eller hon i ett senare skede ska besluta om åtal.¹²

Vid en samlad bedömning drar Inspektionsgruppen slutsatsen att övervägande skäl talar för att förundersökningar som avser spaningsmord eller andra motsvarande brott utan känd gärningsman bör ledas av polismyndigheten under förutsättning av att det finns en särskilt avdelad åklagare som fortlöpande kan hållas informerad om utredningens gång och som vid behov kan inträda som förundersökningsledare och genast fatta erforderliga beslut. Förvisso har åklagaren inte längre någon anvisningsrätt men han eller hon är givetvis oförhindrad att lämna polismyndigheten råd och synpunkter; vid behov av direktivgivning kan åklagaren överta ledningen av förundersökningen.¹³

Det nyss anförda utesluter givetvis inte att åklagaren övertar förundersökningsledningen även om det saknas någon skäligen misstänkt person om det finns tillräckliga skäl därför, exempelvis om brottet förväntas medföra en omfattande och komplicerad utredning som bland annat innefattar förhör med många barn.¹⁴

---

¹² se t.ex. SOU 1987:72, del 2, s. 96, och Peter Fitger, Rättegångsbalken s. 23:16

¹³ se t.ex. Peter Fitger, Rättegångsbalken, s. 23:19-20.

¹⁴ JO 2001/02 s. 51.

VII Förslag till åtgärder

VII.1 Bakgrund

Som framgått av det tidigare är Inspektionsgruppen mycket kritisk till det sätt på vilket polisen i Dalarna genomfört utredningen av mordet på Pernilla Hellgren. Samtidigt vill vi både konstatera och understryka att de brister som vi noterat på intet vis är unika för Dalapolisen. Medlemmarna av Inspektionsgruppen har gjort liknande iakttagelser på flera håll i landet och våra intervjuer med de anställda vid Riksmordkommissionen bekräftar också denna bild. Den sjunkande andelen uppklarade spaningsmord är ett uttryck för en utveckling där utredningskompetensen vid dessa ärenden har minskat. Det beror alltså inte på att dessa ärenden genomsnittligt skulle ha blivit mer komplicerade. Det vanligaste enskilda skälet till att ett spaningsmord inte klaras upp är således olika professionella brister i utredningen.

Det är samtidigt en självklarhet att man inte kan kräva av varje polismyndighet här i landet att de ska ha kompetens och tillräckligt med personal för att kunna utreda ett så pass sällsynt brott som ett spaningsmord. På samma gång är det otvetydigt så att dessa brott är de allvarligaste som vi har och att de ska ges högsta prioritet.¹⁵

Spaningsmorden är också de i media utan jämförelse mest omskrivna brotten. Det sätt på vilket polisen klarar av att utreda dem är av mycket stor betydelse för hela polisorganisationens trovärdighet, för medborgarnas förtroende för polisen, deras berättigade krav på ett säkert samhälle där risken att utsättas för grova brott är låg och där polisen i vart fall kommer att se till att gärningsmannen får sitt straff i de situationer där detta ändå har inträffat.

Inspektionsgruppen är också av den bestämda uppfattningen att vi inom polisen redan har tillgång till de instrument som krävs för att åtgärda de övergripande och konkreta bristerna vid utredning av mycket grova våldsbrott. De medel vi förfogar över är fyra, nämligen förändringar av vår nuvarande organisation, urvalet av personer för den här typen av uppgifter, utbildningen av personalen samt det tekniska stöd som vi kan ge dem.

VII.2 Förändringar av organisationen, behovet av en beredskapsplan, uppföljning och kontroll

Varje polismyndighet måste försäkra sig om att man kan uppfylla bemanningskraven enligt Polisens metodstöd för utredning av grova brott (PUG). Mot bakgrund av att det rör sig om brott som sällan inträffar finns det anledning för landets mindre polismyndigheter att inleda samverkan med närliggande myndigheter så att man vid behov har de personella resurser som krävs för att genomföra utredningen med en full spaningsstyrka enligt PUG.

Detta kräver också en på förhand upprättad beredskaps- och handlingsplan för sådana brott där de samverkande myndigheterna dels har öronmärkt personal för uppgiften, dels har upprättat överenskommelser om vilka personella och andra resurser som man vid behov ska kunna erbjuda en annan myndighet. De beredskapsplaner som i dag finns

---

¹⁵ JO 4164-2003

inom polisen tar huvudsakligen sikte på naturkatastrofer, större olyckshändelser, och liknande och de berör väsentligen ordningspolisverksamheten. Resurskrävande brottsutredningar, som till exempel ett spaningsmord, ställer krav på annan personal och andra resurser.

En samverkan av det just beskrivna slaget kommer att kunna täcka huvuddelen av det utredningsbehov som finns i dag. I speciella fall kan det dock komma att krävas ytterligare resurser utöver de som kan tas fram av de samverkande myndigheterna. Den mest praktiska lösningen på detta är att Riksmordkommissionen fyller den uppgiften.

Den nuvarande bemanningen på Riksmordkommissionen på åtta personer anser vi vara otillräcklig för att tillgodose detta behov av metodstöd och personalförstärkning. En bemanning om en (chef) plus tolv (utredning, spaning, registrering), det vill säga totalt tretton personer, är mer anpassad till de behov som finns och konkret innebär en sådan bemanning att Riksmordkommissionen kan ge fullt stöd enligt plan till två olika utredningar av spaningsmord som bedrivs under samma tid.

Vad gäller Riksmordkommissionens mandat i förhållande till de lokala myndigheter som begär deras hjälp krävs också att det nuvarande regelverket förtydligas. I dagsläget är det den lokala myndigheten som "äger ärendet" där kommissionen "biträder" men vi efterlyser klarare regler i det här avseendet och vad det rent praktiska genomförandet av arbetet beträffar. Som vi tidigare sagt så brister det i dag kraftigt vad gäller uppföljning och kontroll av de åtgärder som Riksmordkommissionen initierat och här måste vi få bättre ordning i form av fortsatta kontakter mellan kommissionen och den lokala myndigheten, kontroll av hur visst arbete genomförts samt återkopplingar mellan Riksmordkommissionen och den biträdda myndigheten så fort ett sådant behov uppstår.

Vi vill också föreslå att man inrättar en ny granskningsfunktion vid utredningen av så kallade spaningsmord. Tidsaspekten är central vid sådana utredningar. Nästan alla mord som klaras upp kommer att klaras upp under den första månaden av utredningsarbetet. Antingen genom att man får tag i gärningsmannen eller genom att man säkrar sådan bevisning att man kan lagföra honom vid en senare tidpunkt.

Det finns en risk för att utredningen av ett spaningsmord kan köra fast och bland annat vid den engelska polisen har man försökt minska den risken genom att inrätta ett system med "revisorer" vid sådana utredningar. Erfarenheterna av detta är goda. Rutinerade mordutredare som inte varit inblandade i utredningen men som efter trettio dagar utan avgörande utredningsresultat kallas in för att betrakta den med fräscha ögon och förhoppningsvis kan visa på nya uppslag och uppgifter som leder till att gärningsmannen gripes.

VII.3 Urvalet av personal samt utbildning av utredare av grova våldsbrott

Utredningar av grova våldsbrott ställer stora krav på kunskaper om sådana brott samt tidigare praktisk utredningserfarenhet. Detta kan inte nog understrykas. Spaningsmorden utgör goda exempel på de allra svåraste utredningar som polisen ställs inför.

Möjligheterna att genom praktiska erfarenheter bygga upp kunskaper om utredning av spaningsmord är begränsade. Antalet sådana brott är helt enkelt för få för att man på rimlig tid skall kunna skaffa den erforderliga kompetensen inom området.

Detta ställer i sin tur krav på utbildning och vi menar att utredning av grova våldsbrott måste betraktas som ett särskilt kompetensområde där man inrättar en nationell kriminalpolisutbildning för våldsbrottsutredare. Genom detta skapas också de nödvändiga förutsättningarna för att dessa utredare ska kunna skapa nätverk och kontinuerligt utbyta information som handlar om dessa brott.

VII.4 Verktyg och arbetsmetoder, datastöd

Det finns i huvudsak två problem förknippade med det datastöd som står till polisens förfogande vid utredning av grova brott. Dels är de olika registren föråldrade och svåra att söka i, dels är de otillförlitliga då inläggning och uppdatering inte sköts konsekvent. Därutöver finns det ett alldeles självklart behov av att utveckla ett modernt förundersökningsregister.

Vid utredning av spaningsmord finns ett behov av att kontinuerligt följa upp befintlig information om personer som är dömda eller misstänkta för liknande brott. I misstankeregistret (MR) går det att ta fram listor över misstänkta personer inom en brottskategori. Motsvarande sökning går dock inte att genomföra i belastningsregistret (BR), där endast sökningar på enskilda personer är möjliga. BR innehåller information om dömda personer. Det bör vara möjligt att söka på brott även i BR.

Det finns också ett behov av att kartlägga brott, som kan tänkas ha knytning till det brott som utreds. I utredningen av mordet på Pernilla Hellgren fanns ett tydligt behov att kontinuerligt få information från polisens anmälningsregister (RAR). Idag är varje polismyndighet systemägare till sitt eget läns RAR och den som utreder brott har endast behörighet till information rörande brott i det egna länet. Vid utredning av brott där gärningsmannen kan förväntas begå brott i olika delar av landet skulle ett nationellt tillgängligt anmälningsregister vara en viktig källa till information.

Det centrala brottsspaningsregistret (CBS) är ett nationellt register med uppgifter om tillvägagångssätt vid begångna brott inom ett antal brottskategorier. CBS skulle kunna vara ett ovärderligt referensmaterial i en utredning av den typ som granskats. CBS är dock långt ifrån komplett, varför dess roll som referensmaterial blir starkt begränsad. Detta har påpekats tidigare vid flera tillfällen, men vi ser det som angeläget att upprepa att inläggning av information i CBS måste skötas enligt de föreskrifter som finns.

Vid utredning av grova brott skulle det vara värdefullt att lägga in bevakningar i systemen, för att underlätta en kontinuerlig uppföljning av brott och misstänkta personer. Samtliga nämnda system skulle behöva moderniseras för att möjliggöra detta.

Det föreslås att det sker en informationsbevakning av personer som dömts för grövre sexualrelaterade brott. En sådan central uppföljning bör innehålla information som har sammanställts från flera register och skulle fungera som referensmaterial i utredningsarbetet.

Under den tid det tar att utveckla olika system kommer emellertid nya grova brott begås och det går naturligtvis inte att avvakta en långsiktig systemutveckling. En anledning till att polisens register inte används optimalt är att anställda inte har tillräcklig kunskap om vilka sökmöjligheter som finns. Det behövs alltså utbildning som är speciellt riktad till de som använder system för operativa ändamål.

Det bör slutligen införas ett standardiserat sätt att informera internt inom Polisen om utredningar av grova brott. En motsvarighet till KUT-Info för utredningar av grova brott bör således inrättas för att förmedla sådan information.

